

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING AHOLI SOG'LIG'INI SAQLASH
SOHASIDAGI HUQUQBUZARLIKLARNING UMUMIY
PROFILAKTIKASI BO'YICHA FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Keldiyorova Sevinch Shuxrat qizi

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20650956>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada profilaktika inspektorlarining aholi sog'lig'ini saqlash sohasidagi huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasini tashkil etishdagi faoliyatini takomillashtirish masalalari kompleks tahlil qilingan. Aholi sog'lig'iga qarshi qaratilgan huquqbuzarliklar — sanitariya qoidalarini buzish, litsenziyasiz tibbiy faoliyat bilan shug'ullanish, tarkibida kuchli ta'sir qiluvchi moddalar bo'lgan dori vositalarining noqonuniy aylanmasiga qarshi kurashishda ichki ishlar organlarining roli yoritilgan. Shuningdek, profilaktika inspektorlarining mahalla tibbiyot xodimlari (patronaj hamshiralari, poliklinika shifokorlari) hamda Sanitariya-epidemiologiya osoyishtalik xizmati (SES) bilan hamkorlik mexanizmlarini raqamlashtirish yuzasidan takliflar berilgan. AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Janubiy Koreya davlatlarining jamoat sog'lig'ini saqlash va politsiya hamkorligi borasidagi xorij tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston milliy qonunchiligi va huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish bo'yicha aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: aholi sog'lig'i, huquqbuzarliklar profilaktikasi, profilaktika inspektori, sanitariya-epidemiologiya, noqonuniy tibbiy faoliyat, kuchli ta'sir qiluvchi dorilar, raqamlashtirish, jamoat xavfsizligi, xorij tajribasi.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ вопросов совершенствования деятельности инспекторов профилактики по

Contact: 99 826 99 56

общей профилактике правонарушений в сфере охраны здоровья населения. Освещена роль органов внутренних дел в борьбе с правонарушениями, направленными против здоровья населения — нарушением санитарных правил, занятием медицинской деятельностью без лицензии, незаконным оборотом лекарственных средств, содержащих сильнодействующие вещества. Также представлены предложения по цифровизации механизмов взаимодействия инспекторов профилактики с медицинскими работниками махаллей (патронажными сестрами, врачами поликлиник) и Службой санитарно-эпидемиологического благополучия. Изучен передовой зарубежный опыт США, Великобритании, Германии и Южной Кореи в сфере охраны общественного здоровья и сотрудничества с полицией, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального законодательства и правоприменительной практики Узбекистана.

Ключевые слова: здоровье населения, профилактика правонарушений, инспектор профилактики, санитарно-эпидемиологический, незаконная медицинская деятельность, сильнодействующие лекарства, цифровизация, общественная безопасность, зарубежный опыт.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the issues of improving the activities of prevention inspectors in the general prevention of offenses in the field of public health protection. The role of internal affairs bodies in combating offenses against public health — violation of sanitary rules, engaging in medical activities without a license, illegal circulation of medicines containing potent substances is highlighted. Proposals are also presented for the digitalization of interaction mechanisms between prevention inspectors and neighborhood medical workers (patronage nurses, polyclinic doctors) and the Sanitary and Epidemiological Welfare Service. The advanced foreign experience of the USA, the UK, Germany, and South Korea in the field of public health and police cooperation was comparatively

studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the national legislation and law enforcement practice of Uzbekistan.

Keywords: public health, crime prevention, prevention inspector, sanitary-epidemiological, illegal medical activity, potent drugs, digitalization, public safety, foreign experience.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har kim sog'lig'ini saqlash va malakali tibbiy xizmatdan foydalanish huquqiga ega ekanligi mustahkamlangan. Aholi sog'lig'i faqatgina tibbiy tushuncha emas, balki davlat xavfsizligi, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligi hamda millat genofondini belgilovchi eng muhim ijtimoiy-huquqiy omildir. Aholi sog'lig'ini saqlash sohasidagi huquqbuzarliklarning o'sishi bevosita jamoat xavfsizligiga tahdid soladi.

Ichki ishlar organlari (IIO), xususan, profilaktika inspektorlari bevosita joylarda (mahallalarda) aholi bilan qalin muloqotda bo'luvchi davlat vakili hisoblanadi. Ularning faoliyati nafaqat jinoiy tajovuzlarga qarshi kurashishni, balki hududda sanitariya-epidemiologiya osoyishtaligini ta'minlash, noqonuniy dori savdosiga chek qo'yish, aholini alkogolizm va giyohvandlikdan asrash hamda soxta tabiblar faoliyatini to'xtatish kabi sog'liqni saqlash bilan bog'liq bo'lgan huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasini ham o'z ichiga oladi. Bugungi kunda ushbu faoliyatni takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va tibbiyot muassasalari bilan integratsiyalashgan profilaktika tizimini yaratish davr talabiga aylangan.

Profilaktika inspektori o'z xizmat hududida quyidagi toifadagi ma'muriy huquqbuzarliklar va jinoyatlarning umumiy profilaktikasini amalga oshiradi:

- **Kuchli ta'sir qiluvchi dori vositalarining noqonuniy aylanmasi:** Tarkibida psixotrop va kuchli ta'sir qiluvchi moddalar bo'lgan (Tropikamid, Zardeks, Pregabalin kabi) dorilarni dorixonalardan retseptsiz sotish yoxud qora bozorda tarqatish yoshlar o'rtasida "dorixona giyohvandligi"ni keltirib chiqarmoqda. Ushbu qilmishlarga yo'l qo'ymaslik inspektorning eng dolzarb vazifasidir.

- **Litsenziyasiz tibbiy va farmatsevtik faoliyat (Soxta tabibchilik):** Hech qanday tibbiy ma'lumotga ega bo'lmagan shaxslarning xalq tabobati niqobi ostida odamlarni davolashga urinishi o'lim yoki og'ir jarohatlarga olib keluvchi yirik muammodir.

- **Sanitariya va epidemiologiya qoidalarini buzish:** Aholiga xizmat ko'rsatuvchi oshxonalar, savdo shoxobchalari va jamoat joylarida sanitar-gigiyenik qoidalarining qo'pol ravishda buzilishi ommaviy zaharlanish yoxud yuqumli kasalliklar tarqalishiga sabab bo'ladi.

- **Alkohol va tamaki mahsulotlari savdosi qoidalarini buzish:** Voyaga yetmaganlarga alkohol va tamaki (jumladan elektron sigaretlar - veyp) mahsulotlarini sotish aholi genofondiga qilingan tajovuz sifatida baholanadi.

Umumiy profilaktika — bu huquqbuzarliklar sodir etilishiga imkon beruvchi sabab va shart-sharoitlarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar yig'indisidir. Profilaktika inspektori bu borada huquqni muhofaza qiluvchi organ bo'lishi bilan birga, jarayonning "koordinatori" (muvofiglashtiruvchisi) sifatida harakat qiladi.

Idoralararo hamkorlik taktikasi: Profilaktika inspektori mahalladagi tibbiyot xodimlari (patronaj hamshiralari) bilan muntazam axborot almashinuvini yo'lga qo'yishi shart. Patronaj hamshiralari xonadonlarga kirganda oiladagi nosog'lom muhit, alkoholizm, sanitariya holatining yomonligi yoki kimdir noqonuniy dori vositalarini qabul qilayotganligini birinchi bo'lib payqaydilar. Ushbu ma'lumotlarni o'z vaqtida inspektorga yetkazish profilaktikaning o'zagi hisoblanadi.

Huquqiy targ'ibot va jamoatchilik nazorati: Umumiy profilaktikaning eng arzon va samarali usuli tushuntirish ishlaridir. Maktablarda, mahalla yig'inlarida psixotrop dori vositalarining zarari, litsenziyasiz shifokorlarga ishonib qolishning fojiali oqibatlari aniq hayotiy misollar (videoroliklar) yordamida tushuntirilishi zarur.

Shuningdek, dorixonalar atrofida jamoatchilik nazoratini (mahalla faollari yordamida) o'rnatish yaxshi samara beradi.

Sanitariya reydlari va o'rganishlar: Sanitariya-epidemiologiya osoyishtalik va jamoat salomatligi xizmati (SES) mutaxassislari bilan hamkorlikda hududdagi umumiy ovqatlanish joylari va bozorlarda qo'shma profilaktik reydlar tashkil etish, aniqlangan kamchiliklar yuzasidan mutasaddi tashkilotlarga taqdimnomalar kiritish.

Sog'liqni saqlash sohasidagi profilaktika faoliyatini raqamli iqtisodiyot va texnologiyalardan alohida tasavvur qilib bo'lmaydi. Faoliyatni takomillashtirish axborot tizimlarining uzviy integratsiyasi orqali ta'minlanadi.

- **Raqamli dorixona nazorati:** Profilaktika inspektoriga xizmat plansheti orqali o'z hududida ro'yxatdan o'tgan dori savdosi bilan shug'ullanuvchi subyektlarning litsenziya holatini tekshirish imkonini beruvchi modulni joriy etish zarur. Agar dorixona litsenziyasi tugagan bo'lsa yoki tunda faoliyat yuritishga ruxsati bo'lmasa, bu ma'lumot qizil xabarnoma bilan inspektorga ko'rinib turishi kerak.

- **"E-Ma'muriy ish" axborot xabi:** Aholi sog'lig'iga qarshi huquqbuzarliklar asosan Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks doirasida ko'rib chiqiladi. Tibbiyot xodimlari yoki xalq ta'limi vakillari tomonidan voyaga yetmagan shaxsning alkohol iste'mol qilganligi aniqlansa, darhol elektron tizim orqali profilaktika inspektoriga axborot yuborish sxemasini shakllantirish lozim.

Aholi sog'lig'ini saqlashda politsiya xizmatining o'rnini belgilash bo'yicha rivojlangan xalqaro huquq modellari katta qiziqish uyg'otadi:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQSh politsiyasi aholi sog'lig'iga qarshi tahdidlar (xususan, opioidlarga qaramlik epidemiyasi) bilan kurashishda mahalliy sog'liqni saqlash departamentlari hamda Oziq-ovqat va farmatsevtika idorasi (FDA) bilan birga ishlaydi. Politsiyaning "Community Policing" yondashuviga ko'ra, ofitserlar ko'chalarda dori dozasini oshirib yuborgan (peredozirovka) shaxslarga

birinchi tibbiy yordam sifatida "Nalokson" kabi antidotlarni olib yurishga va qo'llashga o'qitilgan. Bu qonunbuzarlik oqibati bilan birga inson hayotini qutqarishga qaratilgan.

- **Buyuk Britaniya (UK):** Britaniya politsiyasi (Neighborhood Policing Teams) sog'liqni saqlash profilaktikasida jiddiy tahlil apparatiga tayanadi. Ular nosog'lom ovqatlanish maskanlari, voyaga yetmaganlarga elektron sigaret sotuvchi tarmoqlarni yashirin kiritish (Undercover operations - o'smirlarni xaridor sifatida jo'natish) orqali aniqlaydi va bunday savdo shoxobchalarining litsenziyalarini suddan oldin to'xtatib qo'yish (Closure orders) vakolatiga ega.

- **Germaniya:** Germaniyada ma'muriy huquqbuzarliklarni, xususan, sanitariya va savdo qoidalarini nazorat qilish maxsus "Ordnungsamt" (Tartibni saqlash idorasi) tomonidan amalga oshiriladi. Politsiya faqatgina jismoniy xavf yoki jiddiy jinoyat sodir bo'lganda aralashadi. Ammo, har ikki idora yagona ma'lumotlar bazasida (INPOL) ishlaydi va sanitariya inspektorining ko'rsatmasi bajarilmaganda politsiya zudlik bilan kuch ishlatib binoni muhrlaydi.

- **Janubiy Koreya:** Janubiy Koreya aholi sog'lig'ini saqlash va sanitariya nazoratini to'liq "Smart City" konsepsiyasiga bog'lagan. Pandemiya vaqtida ularning raqamli monitoring tizimi eng zo'r ekanligini isbotladi. Agar dorixonada shubhali dori (masalan, retseptli tinchlantiruvchi vositalar) me'yordan ortiq sotilsa, blokcheyn tizimi orqali dorixona raqamlashtirilgan bo'lgani uchun, politsiya va sog'liqni saqlash inspeksiyasiga avtomatik signal boradi va holat real vaqtda tekshiriladi.

Profilaktika inspektorlarining aholi sog'lig'ini saqlash sohasidagi huquqbuzarliklarni oldini olishdagi faoliyati idoralararo kuchli aloqa va raqamli yondashuvlarsiz kutilgan natijani bermaydi. Shundan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi va Ichki ishlar vazirligining yagona idoralararo elektron axborot almashinuv platformasini ("Sog'lom mahalla" moduli) yaratish. Ushbu tizim orqali patronaj hamshiralari tomonidan

xonadonlarda aniqlangan nosogʻlom ijtimoiy-tibbiy holatlar, tibbiy hisobda turuvchi patologik bemorlar yoxud dori vositalarini suiiste'mol qilish holatlari haqidagi ma'lumotlar bevosita profilaktika inspektorining xizmat planshetiga tushishini ta'minlash.

Ikkinchidan, Profilaktika inspektorlariga oʻz xizmat hududida joylashgan dorixonalarining kechki va tungi faoliyatini jamoatchilik (mahalla faollari) ishtirokida nazorat qilish, shuningdek, psixotrop va kuchli ta'sir qiluvchi dori vositalarini retseptsiz sotish holatlarida "Nazorat xaridi" (operativ tajriba) tadbirlarini bevosita tashkil etish bo'yicha qo'shimcha yuridik vakolatlar berish.

Uchinchidan, IIV Akademiyasi hamda Malaka oshirish institutlarida o'qitilayotgan profilaktika inspektorlari uchun "Sog'liqni saqlash sohasidagi huquqbuzarliklarni tahlil qilish va birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish" bo'yicha AQSh va Yevropa tajribasi asosida maxsus qisqa muddatli treninglar (Sertifikatsiya) kiritish. Inspektor kriminologik va ma'muriy chora ko'rish bilan birga, peredozirovka yoki zaharlanish holatlarida qanday to'g'ri harakat qilishni professional darajada bilishi shart.

Xulosa qilib aytganda, jamoat xavfsizligi va aholi salomatligi bir tanganing ikki tomonidir. Profilaktika inspektori davlatning va qonunning quyi bo'g'indagi eng asosiy himoyachisi sifatida jinoyatchilikning tibbiy va sanitariya ko'rinishidagi tahdidlariga nisbatan doimo proaktiv (oldindan harakat qiluvchi) pozitsiyada bo'lishi zamon talabidir.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. 14.05.2014 yildagi O'RQ-371-son.

3. O‘zbekiston Respublikasining "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi Qonuni. 29.08.1996 yildagi 265-I-son.
4. O‘zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
5. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
6. Qurbonov M. M. "Raqamlashtirish sharoitida jamoat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari va E-Ma'muriy ish tizimining ahamiyati" // O'zbekiston qonunchiligi tahlili jurnali. – Toshkent, 2024.
7. Weisburd, D., & Majmundar, M. K. (Eds.). "Proactive Policing and Public Health: A Comprehensive Model". National Academies Press (USA), 2018.
8. College of Policing. "Neighbourhood Policing and Public Health Collaboration Guidelines". HM Government, London, 2022.
9. Lee, H., & Kim, J. "Smart Policing and Pandemic Response: The Role of Law Enforcement in Public Health in South Korea". Asian Journal of Criminology, 2021.
10. Omelchenko, O. A. "Profilaktika pravonarucheniya v sfere zdravooxraneniya: pravovyye i organizatsionniye aspekti". Huquq va xavfsizlik jurnali, 2022.

